

Souhrn – téma 2

Indoevropská jazyková shoda

shoda ve slovní zásobě (týkající se nejméně proměnlivé vrstvy života):

1. názvy příbuzenské: lat. *mater*, řec. *mētēr*, staroněm. *muoter*, arménské *mair*; staroindické *sūnuh*, litevské *sūnùh*, slov. *synъ*
2. názvy přírodních jevů nebo předmětů, se kterými se člověk nejčastěji stýkal: řec. *dómos*, lat. *domus*, staroindické *dámah*, slov. *domъ*

shoda i v mluvnické stavbě, např. vokativ typu *vlče* s lat. *lupe*, s řec. *lýke*, se staroind. *vrka* (koncové *-a* se vyvinulo ze staršího *-e*)

Vztah slovanských jazyků k jiným indoevropským rodinám - baltoslovanská příbuznost

balto-slovanská jednota – nejstarší vývojová fáze praslovanská a bezprostředně předslovanská

rozpad balto-slovanské jednoty způsobila lužická kultura -> konec protobaltského období

Periodizace vývoje slovanského jazyka

3000 př. n. l. – 1500 př. n. l.

- **pozdně indoevropské = západoindoevropské období**
- jazyky keltské, italické, románské, germánské, baltské, albánské

1500 př. n. l. – 500 př. n. l.

- **období baltskoslovanské jednoty** (baltské + slovanské jazyky)
- vznik: konvergentní (vznik svazu – balkánský) x divergentní (vznik rodiny)
- společné jevy ve slovanské a baltské větvi

500 př. n. l. – 300 n.l. – protoslovanské období – žádné hláskové změny

300 n. l. – 1000 n. l. – praslovanské období

- probíhají hláskové změny charakteristické pro slovanský jazyk
- začátek nářečních štěpení (západní, jižní, východní „nářečí“)
- 300 – 800 n. l. – klasická praslovanština
- 8. – 10. st. – pozdní praslovanština – staroslověnština

Vývoj hláskoslovného plánu češtiny ve srovnání s prajazykem indoevropským a praslovanským

v indoevropském prajazyce byly tyto skupiny hlásek:

- samohlásky
- sonanty
 - sonanta: hláska sonantní, slabikotvorná (např. někdy r, l)
 - x likvida: hláska plynná (l, r)
 - x sonora: hláska sonorní, zvučná, plně znějící
- dvojhásky
- souhlásky

Samohlásky

- indoevropský prajazyk:
 - 5 krátkých: a, e, i, o, u
 - 5 dlouhých: ā, ē, ō, ī, ū
- do praslovanštiny se vyvinuly takto:

a – o	ā – a
e – e	ē – ě
o – o	ō – a
i – ь	ī – i
u – ь	ū – y

Sonanty a dvojhásky

- sonanta – mohou mít f-ci samohlásek, ale i souhlásek
- původní sonanty: ṛ , i (pozdější j), u (pozdější obouretné w), r, l, m, n
- spojení sonanty se samohl. dalo dvojhásku – byly **vzestupné** (když samohl. následovala), **sestupné** (když dvojhásky samohl. začínala)
- za dvojhásky se pokládá i spojení samohl. se sonantami r, l, m, n
- když ve dvojh. byla sonantická složka před samohl., jevila se jako souhl.: uoda , ṛiego

Souhlásky

- IE systém souhl. značně jednoduchý a v podstatě celý převzat do slovanštiny
- v prasl. ale vznikaly i souhl. nové:
 - zadopatrová spiranta ch – vzniklá z IE s po samohl. i , u a po r , k
 - souhl. z – vznik až ve slovanštině znělostní asimilací ze souhl. s
 - zvláštnost velár k , g – původně: palatalizované k' , g' - dále na sykavky s , z (popř. š , ž); veláry čisté; veláry labializované kw , gw – ve slov. splynuly
 - v IE měly všechny znělé souhl. také samostatné formy aspirované, tj. s přídechem: bh , dh , gh , g'h , gwh – do slovanštiny splynuly

Praslovanština

Samohlásky – a, o, u, e, i, ě (ä), ѡ (nosovka o), е (nosovka e), ъ (i), ѣ (ü)

ě – široké měkkící a [ä], specifická slovanská samohláska, zvaná jať

е – nosové e, označované jako malý jus

ѡ – nosové o, označované jako velký jus

ъ – měkký jer, krátká hláska [i] anebo redukovaná ultrakrátká samohláska

ѣ – tvrdý jer, krátká hláska [ü] anebo redukovaná ultrakrátká samohláska

- pro označení délky se užívá vodorovná čárka nad písmenem ā, ī, ō

- krátkost samohlásky se označuje obloučkem nad písmenem ă, ĭ, ǫ

- napjatost redukovaných jerů před jotací se značí stříškou ^: ^ъ, ^ѣ

Souhlásky – r, l, r', l', b, c, č, d, g, h, x (ch), j, k, l, m, n, p, r, s, t, v (w), z, ž

- slabikotvorné sonory se značí kolečkem pod písmenem r, l

- měkkost souhlásek se značí apostrofem l'

- rekonstruovaný tvar se značí *

- směr vývojové změny <>

- aspirované souhl. d, b vyslovované s přídechem (aspirací) se značí dh, bh

- labializované veláry k, g se značí s horním indexem (^w) k^w, g^w,

- zadopatrové g s přídechem se značí g^wh

Rozpad praslovanské jazykové jednoty

1. II. palatalizace ch; zsl. ch > š

2. II. palatalizace k a g skrze v; zsl. kv, gv (květъ), g(h)vězda

3. Jotace dentál d a t (kt) = dj, tj; zsl. dj > dz > z, tj > c, kt > c

4. Jotace skupin st a zd = stj, zdj (stejně jako sk, zg)

5. Zjednodušení skupin dl, tl; zsl. zůstaly zachovány

6. Zánik epentetického l; zsl. epentetické l chybí (buď se nevyvinulo/ zaniklo)

7. Metateze likvid; zsl. TorT, Tolt, TerT, TelT > TroT, TloT, TreT, TleT (pouze přesmyk x čj. TraT, TlaT, TrěT, Tlět (přesmyk a dloužení)

8. Vývoj skupin ir, il, ur, ul – tvrdé a měkké slabikotvorné r, l; čj. slabikotvornost

9. Vývoj nosovek; čj. е > a/ě, í, ѡ > u/ou

10. Vývoj jerů; zsl. Havlíkovo pravidlo, čj. > e